

Muzeji, muzejski predmeti in digitalizacija

doc. dr. Katja Mahnič

Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete UL

Katedra za muzeologijo in konservatorstvo

Pojav informacijsko-komunikacijske tehnologije in njen hiter nadaljnji razvoj sta na muzejskem področju naletela na različne odzive.

Ti so bili posledica dveh dejavnikov:

1) dejstva, da je muzej kompleksna **ustanova** s posebnimi, jasno definiranimi **funkcijami**;

2) dejstva, da je muzejski predmet **materialni objekt**, ki pa ga bistveno določajo tudi z njegovo muzealno funkcijo neločljivo povezani **pomeni**.

Možnosti, ki jih je nakazal prehod na digitalno obliko dokumentacije, vezane na muzejske predmete in številne dejavnosti muzejev, so bile takoj prepoznane kot nekaj, kar bo posamezne vidike delovanja muzejev popeljalo v novo dobo.

Hkrati pa se je strokovna javnost precej bolj zadržano odzvala na možnost nadomestitve muzejskih predmetov z njihovimi digitiziranimi nadomestki. To bi namreč temeljito zamajalo eno od temeljnih nalog muzeja – omogočanje neposrednega stika med muzejskimi predmeti in muzejskimi obiskovalci v okviru muzejskega prostora.

Ivo Maroević, *Uvodu v muzeologijo* (1993)

•poudari, da v okviru **muzejske dokumentacije** računalniška tehnologija še ni prevzela mesta, ki ji pripada glede na prednosti, ki jih omogoča;

•izpostavi »neslutene možnosti«, ki naj bi jih prinašala možnost uporabe elektronske tehnologije in sofisticiranih programov v **komunikaciji** podatkov muzejskim uporabnikom v okviru muzejske razstave, s pomočjo svetovnega spleta pa tudi doma.

Friedrich Waidacher, *Handbuch der Museologie* (1996)

•kot prednosti uvedbe uporabe računalniške tehnologije na področju muzejske dokumentacije izpostavil njeno **zmogljivost** in **zagotavljanje dostopa do podatkov**, ki sta s pomočjo konvencionalnih načinov »popolnoma nepredstavljeni«.

Vendar pa sta oba **muzeološka teoretika** kljub jasnemu navdušenju izrecno opozorila tudi na omejitve uporabe digitalne tehnologije na muzejskem področju, predvsem pa na nevarnosti njene nekritične uporabe. Oba sta jasno izpostavila dejstvo, da je središče delovanja muzeja še vedno **muzejski predmet**.

Tovrstna opozorila so bila med strokovnjaki **informacijske znanosti** razglašena za »tradicionalistična«. Podlaga za tako vrednotenje je drugačno razumevanje **bistva muzeja**. To naj namreč ne bi bil več **muzejski predmet**, pač pa **muzejska informacija**.

Osredotočenje na informacijsko razsežnost muzejskih predmetov je privedlo do možnosti iskanja stičnih točk med muzeji in drugima dvema tipoma ustanov, katerih poslanstvo je osredotočeno na **hrambo in obdelavo informacij** ter **zagotavljanje njihove dostopnosti** – arhivi in knjižnicami. Nekateri strokovnjaki so predlagali, da pojav in širitev uporabe digitalnih virov zahteva ponovno definicijo vloge **arhivov, muzejev in knjižnic**, še več, izpostavili so celo potrebo po integraciji njihovih vlog.

Warden Boyd Rayward je sicer predvidel, da se te ustanove v prihodnosti ne bodo močno spremenile v dejavnostih, vezanih na tradicionalne tipe objektov, ki jih hranijo (**arhivsko gradivo, muzejske predmete in knjige**). Hkrati pa naj bi, kar se tiče **digitalne oblike** na njih veznih **informacij**, razlike med njimi postajale vedno manj pomembne. Zato je izrazil potrebo po razpravi o **funkcionalnem združevanju** knjižnic, muzejev in arhivov.

Lorcan Dempsey je na podlagi podobnega razmisleka za skupno poimenovanje knjižnic, arhivov in muzejev predlagal besedno zvezo **spominske ustanove**. Te je definiral kot ustanove, namenjene organizaciji intelektualnih in kulturnih dokumentov oz. **kulturnega spomina**.

Besedno zvezo spominske ustanove so v okviru informacijske znanosti sprejeli in je postala celo nekakšen splošen izraz, ki se uporablja za označevanje ustanov, katerih poslanstvo naj bi bilo vzdrževanje »**shrambe javne védnosti**«.

Rayward je jasno ločeval med fizičnimi objekti, ki jih te ustanove hranijo, in zbirkami njihovih digitalnih nadomestkov. Bil je namreč mnenja, da skrb za različne tipe fizičnih predmetov (arhivsko gradivo, muzejske predmete in knjige) zahteva različne pristope.

Razlikovanje med temi ustanovami pa je pri nekaterih drugih avtorjih precej manj izrazita, mestoma celo izginja.

Werner Schweibenz, na primer, je mnenja, da se morajo tradicionalni muzej pod vplivom nove tehnologije spremeniti v virtualni muzej. Sam spominske ustanove razume kot **zbirke digitiziranih informacij iz arhivov, knjižnic in muzejev**. Gre torej za nekakšno ustanovo »kolektivnega spomina« vzpostavljeno v **digitalnem svetu** svetovnega spleta. Kot končno točko razvoja od tradicionalnega do **virtualnega muzeja** je predpostavil vzpostavitev virtualnega svetovnega muzeja.

Osrednji pojem, s katerim se ukvarja Werner Schweibenz, je **virtualni muzej**. Tega razume kot realizacijo ideje »**muzeja brez sten**«, ki jo je francoski pisatelj in umetnostni teoretik André Malraux prvič predstavil leta 1947 v svojem istoimenskem eseju.

Pojem virtualni muzej se izkaže kot problematičen.

Britanska enciklopedija pojem definira kot **zbirko digitalno posnetih slikovnih, zvočnih in besedilnih datotek** ter drugih zgodovinsko, znanstveno ali kulturno pomembnih podatkov, do katerih dostopamo s pomočjo elektronskih medijev. V skladu s to definicijo je muzej še vedno ustanova, ki se ukvarja s **predmeti**, digitalne objekte pa razume zgolj kot njihove **digitalne reprodukcije**.

Schweibenz zavrača to definicijo kot preveč tradicionalno. Sam virtualni muzej kot **digitalno zbirko podatkov** razume kot **neodvisno od konkretne muzejske zbirke**, saj se v okviru povezovanja z drugimi podobnimi zbirkami povezuje v smiselno celoto, ki nima ustreznika v stvarnosti.

André Desvallées in François Mairesse sta na podlagi muzeološke teorije pokazala, da je besedna zveza virtualni muzej, kot jo uporablja Schweibenz, neustrezna. Po njunem mnenju je za to, kar opisuje, ustrežnejši izraz **kibernetski muzej**.

Kljub temu se izraz še naprej uporabljata. Poleg tega izraza pa se vzporedno uporabljajo še drugi izrazi (**digitalni muzej, spletni muzej, hiper muzej**). Hkrati pa posamezni avtorji vse te različne izraze uporabljajo za označevanje različnih vsebin.

Kljub množici strokovnih in znanstvenih prispevkov ter bolj ali manj uspešnih projektov »digitalizacije« muzejev v zadnjih trideset letih torej še vedno ni soglasja o tem, ali virtualni muzej obstaja ali ne. Prav tako ni soglasja o tem, kakšna je **narava** njegovih »digitalnih« **muzejskih predmetov**.

Pri tem si je nujno postaviti dve vprašanji:

1) Ali lahko v tem zares poenostavljeno vidimo posledico »tradicionalizma« muzejske stroke, ki je zazrta v preteklost in se upira novi tehnološko zaznamovani stvarnosti? Ali pa so razlogi zanj bolj kompleksni, predvsem pa odraz konceptualnih razlik posameznih strok, vključenih v proces oz. projekt digitalizacije?

2) Ali neuspeh oblikovanja jasnega pojma virtualni muzej pomeni, da proces »digitalizacije« muzejev ni uspel?

Za strokovno razpravo o digitalizaciji dejavnosti muzejev in vsakdanje pogovore o tej temi zaznamuje **terminološka nedoslednost**, ki bolj ali manj ostaja prezrta – uporaba izrazov **digitalizacija** in **digitizacija**.

Izraz **digitizacija (digitalna transformacija)** v splošnem zaznamuje prevzemanje digitalne tehnologije v organizaciji, podjetju oz. ustanovi. Njen namen je digitiziranje nedigitalnih produktov, storitev ali operacij. Njen cilj je povečanje vrednosti organizacije, podjetja oz. ustanove s pomočjo inovacij, izumov, uporabniške izkušnje ali učinkovitosti.

Izraz **digitizacija** v splošnem označuje proces pretvorbe analogne informacije, torej besedila, slike, zvoka ali signala, v digitalni format, torej format, ki ga lahko »bere« računalnik. Njegov rezultat je **digitalna reprezentacija** objekta, slike, zvoka, dokumenta ali analognega signala.

Ustrezna uporaba obeh izrazov za področje muzejske dejavnosti torej pomeni razločevanje med:

•digitalizacijo muzeja kot premišljenim in načrtnim prehajanjem na uporabo digitalne tehnologije v okviru posameznih vidikov delovanja muzejske ustanove;

•digitizacijo muzejskih predmetov in drugih oblik muzejskih informacij.

Če je proces digitizacije **sprememba iz analogne v digitalno obliko**, potem bi lahko sklepali, da so rezultat digitizacije muzejskih predmetov nekakšni »**digitalni muzejski predmeti**«.

Vendar pa se izkaže, da se muzejskih predmetov ne da digitizirati tako, kot je mogoče digitizirati knjižno oz. arhivsko gradivo. Razlog za to je **narava muzejskega predmeta**.

Muzejski predmet je predmet.

Predmet kot nekaj, kar obstaja, ima tri vidike: **snovnost** (material in tehnika), **uporabnost** (funkcija) in **pomenskost** (pomen). Vsi trije vidiki se (lahko) skozi čas spreminjajo.

Pomembna sprememba, ki se lahko zgodi predmetu, je posledica njegove vključitve v **muzejsko zbirko**. Predmet namreč ob prehodu v muzej dobi **ново funkcijo (biti muzejski predmet)** in **nov pomen (biti dokument stvarnosti, katere del je bil pred prihodom v muzej)**.

Na to novo funkcijo in pomen so vezane bistvene dejavnosti muzeja, ki jih imenujemo **muzejske funkcije**:

1) **ohranjanje,**

2) **raziskovanje in**

3) **komunikacija.**

ad 1) **ohranjanje**

Muzejske predmete ohranjamo, ker njihovo naravo dokumenta oz. vira védnosti razumemo kot **vrednoto**. Z ohranjanjem preprečujemo njihovo fizično izginotje, hkrati pa zagotavljamo možnost kontinuiranega procesa njihove razlage.

ad 2) **raziskovanje**

Muzejske predmete razlagamo na podlagi teoretskega znanja, tehničnih možnosti in ob uporabi ustreznih metod in pristopov.

ad 3) **komunikacija**

Muzejske predmete razstavljamo v okviru **muzejskih razstav**. Namen muzejskega razstavljanje je preišljeno umeščanje muzejskega predmeta, obdanega z drugimi predmeti in viri informacij, v muzejski prostor z namenom, da bi muzejskemu obiskovalcu omogočili soprisotnost z njim. Medsebojna prostorska razmerja, kot jih doživlja obiskovalec med gibanjem po razstavnem prostoru, so pomemben vir muzejskega »sporočila«.

Bistveni del muzejske dejavnosti je **dokumentiranje**, torej **zbiranje in organizacija podatkov** oz. oblikovanje dokumentov, vezanih na to dejavnost. Najpomembnejša vrsta **muzejske dokumentacije** je tista, ki nastaja v procesu raziskovanja, vzdrževanja in razstavljanja muzejskih predmetov.

Rezultat dokumentiranja muzejskega predmeta, torej muzejska dokumentacija, je njegova **reprezentacija**.

V splošnem ločimo dva tipa muzejske dokumentacije:

1) **besedne reprezentacije** (opisi, sezname, tabele podatkov ...) in

2) **grafične reprezentacije** (risbe, slike, fotografije, grafe, diagrame ...).

Zavest, da je muzejska dokumentacija reprezentacija muzejskega predmeta in ne njegov nadomestek, je bistvena za njeno pravilno uporabo. To je še posebej pomembno pri grafičnih reprezentacijah. Ne glede na to, za kako »realistične upodobitve« gre, ne smemo pozabiti, da gre samo za dvodimenzionalne **projekcije** sicer trodimenzionalnih predmetov.

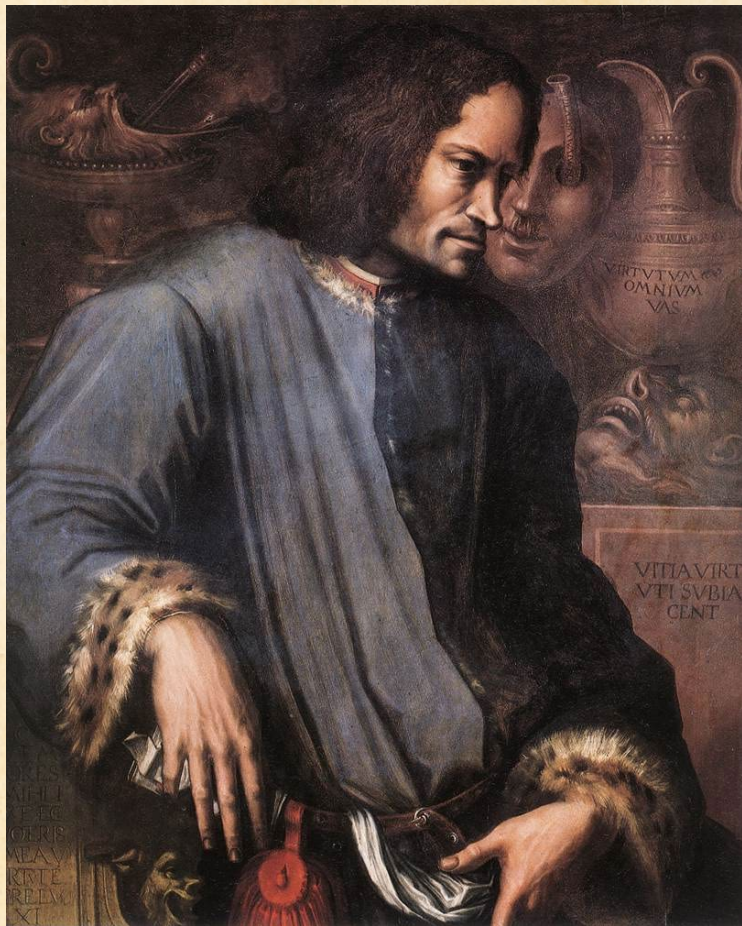

Muzejska dokumentacija ima v primerjavi z drugimi tipi dokumentacije nekaj posebnih značilnosti.

1) Muzejska dokumentacija je tesno **vezana na muzejski predmet**. To pomeni, da je kot reprezentacija muzejskega predmeta smiselna, celo razumljiva izključno v povezavi z njim. Poleg tega je tudi preverljiva izključno ob primerjavi z njim.

2) Informacije, zajete v muzejski dokumentaciji, je **potrebno** najprej sploh **ustvariti**. Proces dokumentiranja muzejskega predmeta je torej tesno povezan z njegovim raziskovanjem, interpretacijo.

3) Muzejska dokumentacija sicer olajšuje znanstveno raziskovalno oz. strokovno delo z muzejskim predmetom, hkrati pa **ni nikoli sama sebi namen**. V redkih, izjemnih primerih, sicer lahko prevzame funkcijo nadomeščanja muzejskega predmeta. Vendar pa se v tem primeru spremeni njena narava: iz reprezentacije se spremeni v nadomestek.

[povezava 2](#)

[povezava 3](#)

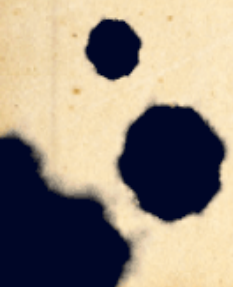
Na podlagi narave muzejske dokumentacije lahko oblikujemo dva zaključka.

1) Digitizacija muzejskega predmeta ni možna. Z muzeološkega vidika ne moremo govoriti o »digitalnih muzejskih predmetih«.

2) Možna je digitizacija muzejske dokumentacije. V tem primeru govorimo o digitalnih besednih in / ali grafičnih reprezentacijah muzejskih predmetov.

Zaradi povezljivosti in funkcionalnosti informacijsko-komunikacijske tehnologije **digitalna muzejska dokumentacija** včasih omogoča boljšo uporabnost kot analogna. Vendar pa se je potrebno v zvezi z digitalno muzejsko dokumentacijo zavedati, da ta predstavlja muzejski predmet v določenem trenutku in da ima kot taka **omejeno informacijsko vrednost**.

Oba zaključka lahko povežemo v naslednje spoznanje o informacijah, vezanih na različne tipe objektov: obstaja bistvena razlika med muzeji na eni ter knjižnicami in arhivi na drugi strani. Za muzeje je namreč pomembna **materialna substanca nosilcev informacij**, za knjižnice in arhive pa predvsem **informacije**.

Vprašanje digitalizacije na muzejskem področju je torej potrebno zastaviti v **drugačnem okviru** kot za druge, na videz primerljive ustanove. Poleg tega je nujno postaviti vprašanje njenega resničnega **dometa in uspešnosti**.

Muzeji so računalniško tehnologijo pri obdelavi podatkov načrtno začeli uporabljati takoj, ko so prepoznali njeno uporabnost. Digitalna **muzejska dokumentacija** je danes že tako samoumevna, da je njeno vzpostavljanje in [zagotavljanje](#) dostopnosti predvideno tudi v zakonodaji, ki ureja delovanje muzejev.

Vendar pa se v strokovni literaturi, še posebej pa v dokumentih, ki naj bi strateško usmerjali razvoj družbe oz. njenih posameznih segmentov, nenehno izpostavlja, da je **digitalizacija muzejev** zastala oz. da (še) nismo dosegli njenega potenciala.

Preko spletnih strani dostopne medijske objave ter muzejska dokumentacija naj bi po mnenju nekaterih predstavljali zgolj zgodnjo razvojno stopnjo tega, v kar bi se moral razviti muzej – v virtualni muzej.

Razlog za domnevni »neuspeh« uresničitve **virtualnega muzeja** je potrebno iskati v naravi muzejskih predmetov. Vprašati se je potrebno, katere vidike muzejskih predmetov je v resnici sploh možno digitizirati. Hkrati se je potrebno vprašati tudi, komu in na kakšne načine lahko nato taka »digitalna vsebina« koristi.

Evalvacije dejanske uporabe in uporabnosti na spletu dostopnega »digitalnega gradiva« so zaenkrat vezane večinoma na štetje dostopov do posamezne baze podatkov oz. spletne strani. Raziskave, ki se ukvarjajo z vsebino oz. dejanskim učinkom teh dostopov, so izredno redke.

To jasno kaže, da je problem digitalizacije muzejev projekt, ki teče po nekakšni **inerciji**, težko pa bi govorili o premišljeni **strategiji**, ki bi izhajala iz temeljev muzeološke teorije.